

แลไปข้างหน้ากับศรีบูรพา*

จินตนา ดำรงค์เลิศ

ภาคีสมาชิก สำนักศิลปกรรม

ราชบัณฑิตยสถาน

บทคัดย่อ

แลไปข้างหน้า คือนวนิยายที่กล่าวกันว่าเป็นเรื่องที่ดีที่สุดของศรีบูรพา มีความยาวแบ่งเป็น ๒ ภาค ภาคแรกชื่อว่า ภาคปฐมวัย ภาคที่ ๒ ชื่อว่า ภาคมัชฌิมวัย เหตุการณ์ในภาคปฐมวัยเกิดขึ้นช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เรื่องราวกล่าวถึงชีวิตของลูกชายชาวนาจากภาคอีสานชื่อจันทา โนนดินแดง ซึ่งมีโอกาสเข้ามาเรียนชั้นมัธยมที่กรุงเทพฯ โดยอยู่ในอุปการะของขุนนางผู้ใหญ่คนหนึ่งคือ เจ้าคุณอภิบาลราชธานี

ในภาคปฐมวัย ผู้เขียนได้สะท้อนภาพความแตกต่างระหว่างชีวิตคนยากจนแร้นแค้นในชนบทกับคนมีอันจะกินในเมืองหลวงผ่านสายตาและความรู้สึกนึกคิดของจันทา ที่โรงเรียนใหม่ จันทามีเพื่อนสนิท ๒ คน คนหนึ่งชื่อนิทัศน์ เป็นเด็กฉลาด มีความคิดเป็นของตนเอง กล่าวหาญ บิดามารดามีฐานะปานกลาง อีกคนหนึ่งชื่อเซ่ง มีนิสัยเย็บชริมชอบอ่านหนังสือ เก่งวิชาคณิตศาสตร์ บิดาเป็นคนจีนมีอาชีพเป็นช่างซ่อมนาฬิกา

ภาคมัชฌิมวัยกล่าวถึงเหตุการณ์หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ รัฐบาลใหม่ให้สัญญาหลายประการต่อประชาชนซึ่งเบิกบานใจกับระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยและเสรีภาพที่ได้รับ จันทาเข้ารับราชการที่กระทรวงมหาดไทย นิทัศน์เป็นครูอยู่ที่โรงเรียนเก่า ทั้งสองเข้าศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองควบคู่ไปกับการทำงาน เซ่งเป็นนักหนังสือพิมพ์ ต่อมาจันทาและนิทัศน์ศึกษาจบธรรมศาสตร์บัณฑิต จันทากลับไปทำงานในตำแหน่งผู้ช่วยอัยการที่บ้านเกิดและแต่งงานกับพยอมน้องสาวของนิทัศน์ ส่วนนิทัศน์ได้ทุนไปศึกษาต่อวิชากฎหมายที่อังกฤษ

เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ รัฐบาลไทยประกาศยกเลิกการใช้รัฐธรรมนูญและประกาศใช้กฎอัยการศึกเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ มีการจับกุมบุคคลจำนวนมากรวมทั้งนักหนังสือพิมพ์ เหตุการณ์ในนวนิยายจบลงในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ เมื่อเซ่งถูกตำรวจจับกุมที่บ้าน

คำสำคัญ : แลไปข้างหน้า, ศรีบูรพา, นวนิยายไทย

บทความนี้มีจุดประสงค์จะศึกษานวนิยายเรื่อง *แลไปข้างหน้า* ของศรีบูรพา ซึ่งมีความยาว ๒ ภาค และจัดเป็นหนังสือดีเด่นเรื่องหนึ่งใน ๑๐๐ เรื่องที่คนไทยควรอ่านจากการคัดสรร

โดยคณะนักวิจัยที่ได้ทุนจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)^๑ ศรีบูรพาเกิดเมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๘ ในปีที่จึงเป็นวาระครบรอบ ๑๐๐ ปีชาตกาลของศรีบูรพาหรือนามจริงว่านาย

กุหลาบ สายประดิษฐ์ ซึ่งองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญผู้มีผลงานดีเด่นด้านวรรณกรรมที่มีเนื้อหาส่งเสริม

* บรรยายในการประชุมสำนักศิลปกรรม ราชบัณฑิตยสถาน เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๘

^๑ สกว., หนังสือดี ๑๐๐ ชื่อเรื่องที่คนไทยควรอ่าน, ๒๕๕๑

สันติภาพ บทความนี้จึงประสงค์จะร่วมเฉลิมฉลองเกียรติยศของศรีบูรพาด้วยนวนิยายเรื่อง **แลไปข้างหน้า** แบ่งออกเป็น ๒ ภาค ตามวัยของตัวละครนำในเรื่อง ภาคแรกชื่อว่า ภาคปฐมวัย มีความยาว ๑๕ บท ศรีบูรพาเขียนขึ้นขณะถูกจำคุกเนื่องจากคดีกบฏสันติภาพซึ่งมีการกวาดจับครั้งใหญ่ทั้งนักหนังสือพิมพ์ อาจารย์ นักศึกษา ปัญญาชน และชาวบ้าน^๑ พิมพ์เป็นเล่มครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘ ภาคที่ ๒ ชื่อภาคมัชฌิมวัย ศรีบูรพาเขียนลงหนังสือ **ปียมิตร** ช่วง พ.ศ. ๒๕๐๐ โดยแบ่งเป็น ๒ ตอน ตอนที่ ๑ มีทั้งหมด ๑๖ บท และตอนที่ ๒ ศรีบูรพาเขียนได้เพียง

๓ บทเท่านั้น และไม่มีโอกาสเขียนต่อจนจบ เนื่องจากได้เดินทางไปต่างประเทศตามคำเชิญของสมาคมวัฒนธรรมแห่งสหภาพสาธารณรัฐโซเวียตรัสเซียในช่วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๐ และต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๐๑ ศรีบูรพาเดินทางไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนอีกในนามหัวหน้าคณะวัฒนธรรม ในช่วงเดียวกันนี้เอง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กระทำรัฐประหารขึ้นเมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ มีนักการเมืองและนักเขียนถูกจับกุมคุมขังเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้มีแนวคิดทางสังคมนิยม ศรีบูรพาจึงตัดสินใจขอลี้ภัยทางการเมืองอยู่ ณ

สาธารณรัฐประชาชนจีนมาตลอดจนถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๗

แลไปข้างหน้า ภาคปฐมวัย

เรื่องราวหลักของ **แลไปข้างหน้า** ภาคปฐมวัยกล่าวถึง ชีวิตของ “เยาว์มานพ”^๒ ผู้หนึ่งชื่อจันทา โนนดินแดง ผู้มีรากเหง้ามาจากอำเภอบุขันธุ์ จังหวัดศรีสะเกษ ศรีบูรพาประสงค์ให้ภาพชีวิตของชาวบุขันธุ์ที่ปรากฏผ่านทางตัวละครจันทา โนนดินแดง เป็นภาพสะท้อนชีวิตของชาวอีสานทั้งหมด ดังที่เขาได้กล่าวไว้ใน “ถ้อยแถลง” ตอนต้นของนวนิยายว่า

“บุขันธุ์ เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดศรีสะเกษของภูมิภาคที่เรียกว่า ‘ภาคอีสาน’ บุขันธุ์เมื่อก่อนเป็นอย่างไรปัจจุบันก็เป็นอย่างนั้น ความขัดแย้งหลักคือการกดขี่ ขูดรีด ความแห้งแล้ง ความอดอยากปากแห้งยังอยู่คงกระพันเช่นเดิม สภาพความเป็นความตายที่เป็นจริง มิใช่การตีสำนวนโวหารเท่านั้นของชีวิตในบุขันธุ์ ที่พรรณนาไว้ในหนังสือเล่มที่ท่านถืออยู่นี้เป็นเสมือนสภาวะจำลองชีวิต ความเป็นตายของชาวอีสานทั้งหมด”

เมื่อเริ่มเรื่องในบทที่ ๑ ศรีบูรพาใช้ตัวละครซึ่งเป็นครูของจันทาในวัยเด็ก ขณะยังเรียนหนังสืออยู่ที่อำเภอบุขันธุ์ ในระดับประถมศึกษาเป็นผู้เดินเรื่องสารการบรรยายเป็นความคิดคำนึงของครูที่มีต่อวิชาชีพของตน ประสบการณ์ในชีวิตของครูที่พบเห็นการเปลี่ยนแปลงรอบด้าน และในท้ายบทมาหยุดอยู่

ที่ภาพของจันทาสมัยเด็กซึ่งถ่ายรวมหมู่กับนักเรียนในชั้น จากนั้นตั้งแต่บทที่ ๒ จึงเป็นเรื่องราวของจันทา โนนดินแดงที่ “ผุดขึ้นมาในจินตนาการของครูอย่างแจ่มกระจ่าง”^๓

จันทา โนนดินแดง ปรากฏกายเป็นครั้งแรกในบทที่ ๒ ในฉากที่เขานั่งรถยนต์ออกจาก “บ้านปราสาท” ของ

เจ้าคุณอภิบาลราชธานีผู้อุปการะ เขากำพร้ามารดา บิดาบวชเป็นพระไม่สึก มีพระอาจารย์ที่วัดในกรุงเทพฯ เป็นผู้ดูแล “เขานั่งตัวลีบอยู่ข้างคนขับเอามือประสานไว้บนตัก (...) สำรวมอิริยาบถจนแทบไม่กระดุกกระดิกตัวเลย”^๔ จันทามีโอกาสศึกษาเล่าเรียนต่อชั้นมัธยม ๔ ในครั้งนี้เพราะท่านเจ้า

^๑ ช่วย พูลเพิ่ม (บรรณาธิการ), *ชีวิตและงานของนักประพันธ์* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๑), หน้า ๓๒.

^๒ ศรีบูรพา, *แลไปข้างหน้า*, ภาคปฐมวัย (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๑๘), หน้า ๒๔. (ภาคปฐมวัยมีความยาว ๓๖๓ หน้า).

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖, ๒๗.

คุณต้องการให้เขามาคอยรับใช้และดูแลบุตรชายชื่อวัชรินทร์ “ซึ่งหนึ่งอยู่บนเบาะตอนหลัง”^๑ เหตุการณ์ตอนนี้เกิดขึ้นในสังคมไทยยุคก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ศรีบูรพาเสนอภาพความแตกต่างระหว่าง

ชนชั้น ความรวยกับความจน สังคมเมืองกรุงกับสังคมชนบท แทบตลอดทั้งเรื่องโดยผ่านความรู้สึกนึกคิดของตัวละครและผ่านบทสนทนาระหว่างตัวละคร เมื่อจันทาเข้าไปในโรงเรียนเทเวศร์รังษณ์ซึ่งโรงเรียนของ

ลูกชนชั้นเจ้านายและคหบดี จันทานึกถึงคำสอนของอาจารย์ที่วัดซึ่งเป็นผู้ฝากฝังเขาให้มาอยู่กับเจ้าคุณอภิบาลราชธานี ท่านอาจารย์สอนเขาก่อนจากมาว่า

“...อ้ายจันทามึงรู้ใหม่ว่ามึงได้เข้าไปในหมู่หงส์กับเขาแล้ว โรงเรียนที่มึงจะเข้าไปเรียนนี่นะ เป็นโรงเรียนที่พวกผู้ดีมีตระกูลและพวกเจ้านายท่านไปเรียนกัน (...)
แล้วมึงอย่าเหลิง อย่าลืมหิวว่ามึงเป็นกา (...) เป็นผู้ไม่ค่อยยกัมประนมกร...”^๒

จากข้อความที่ยกมานี้ จะเห็นว่าศรีบูรพาแสดงภาพความแตกต่างระหว่างชนชั้นแยกออกเป็น “หงส์” กับ “กา” การเล่าเรื่องจันทาในโรงเรียนแห่งใหม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของยุคสมัย ฉากของโรงเรียนมัธยมและชีวิตเด็กนักเรียนในโรงเรียนเทเวศร์รังษณ์นั้นคือ ฉากของโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์สมัยที่กุหลาบ สายประดิษฐ์ไปเรียนอยู่จนจบชั้นมัธยม ๘ ในช่วงที่ศึกษาอยู่ที่โรงเรียนเทพศิรินทร์ กุหลาบ

สายประดิษฐ์ได้เรียนรุ่นเดียวกับหม่อมเจ้าอากาศดำเกิง รพีพัฒน์ ระหว่างอยู่ชั้นมัธยม ๔ จนถึงมัธยม ๗^๓ ยศวัชรเสถียร นักหนังสือพิมพ์รุ่นน้องของศรีบูรพาเล่าว่าในสมัยนั้นซึ่งยังเป็นสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ รัฐบาลต้องสร้างโรงเรียนรัฐบาลแบบเทพศิรินทร์สวนกุหลาบ ที่เปิดให้คนสามัญมาเรียนร่วมกับลูกเจ้าและขุนนางได้ แต่ยังมีกฎระเบียบเรื่องห้ามลูกไพร่ไปเล่นรวมกับลูกเจ้าอยู่^๔ การสร้างโรงเรียนดัง

กล่าวเป็นความจำเป็นของประเทศที่ต้องปรับตัวให้ทันสมัยแบบตะวันตก แต่ความคิดความเชื่อในเรื่องความแตกต่างของชาติกำเนิดยังคงครอบงำอยู่แม้กระทั่งในโรงเรียน ศรีบูรพาบรรยายความแตกต่างระหว่างโรงเรียนเทเวศร์รังษณ์ที่กรุงเทพฯ กับโรงเรียนเก่าของจันทา ที่อำเภอชุนันท์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยผ่านสายตาและความรู้สึกของจันทา โนนดินแดง ไร่หลายแห่งหลายมุม อาทิ

ประตูลงเรียน :

“..เริ่มตั้งแต่รั้วเหล็กสีชมพูปลายแหลม ประตูเหล็กบานใหญ่ที่เปิดอ้าออกเต็มที่ และซุ้มเหล็กอันสง่างามประตูลงเรียน ที่โรงเรียนเก่าของเขามีแต่ประตูแคบ ๆ บานประตูทำด้วยไม้ซึ่งมีรอยแตกและฉีกไปบ้าง เขาคิดว่าเพียงเท่านั้นมันก็ดีพอแล้วสำหรับสิ่งที่เรียกว่าประตู ส่วนความกว้างของประตูนั้นเขาก็คิดว่า มันกว้างพอที่เดียว เพราะวารถเจ๊กทั้งคันก็วิ่งผ่านเข้าไปได้อย่างสบาย แน่ละ ถ้าเป็นรถยนต์อาจจะผ่านเข้าไปไม่ได้ นอกจากจะเป็นรถยนต์ขนาดแคบมาก แต่เรื่องนี้ไม่เคยเป็นปัญหาที่

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

^๓ กนกวลี ชูชัยยะ, กฤษณา บุญยสมิต, บุคคลสำคัญของไทยที่โลกยกย่อง (กรุงเทพฯ : ธนัชการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓.

^๔ ยศ วัชรเสถียร, กุหลาบ สายประดิษฐ์ ศรีบูรพาที่ข้าพเจ้ารู้จัก (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อาร์ต แอนด์ ซายน์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๕.

ขบคิดกันที่โรงเรียนของเขา ไม่มีใครนี่กว่าจะต้องมาขบปัญหาเช่นนี้ เพราะว่าทั้งครูและนักเรียนไม่เคยใช้รถยนต์กันเลยตั้งแต่ตั้งโรงเรียนมา และทั้งครูและนักเรียนก็คิดไปไม่ถึงในเรื่องที่จะใช้รถยนต์...”^๑

เด็กนักเรียน :

“...ปัญหาที่เด็กนักเรียน ณ โรงเรียนเก่าของเขาขบคิดกันก็มีอยู่แต่ว่าเขาจะต้องออกจากโรงเรียนไปช่วยพ่อแม่ทำงานก่อนที่จะเรียนจบชั้นมัธยมสามหรือไม่? และเขามีหวังจะได้เรียนต่อที่โรงเรียนอื่นจนจบชั้นมัธยมหก ซึ่งพอจะช่วยให้เขาได้ออกไปทำราชการเป็นเสมียนบ้างหรือไม่? หรือเขาจะต้องออกไป ‘หามเสา’ แทนที่จะได้ ‘หามจั่ว’ ซึ่งค่อยเบาแรงสักหน่อย? พ่อแม่จะหาเงินได้เพียงพอที่จะซื้อหนังสือและเครื่องเรียนอื่น ๆ รวมทั้งค่าเล่าเรียนเดือนละหนึ่งบาทให้เขาได้ตลอดปีหรือไม่? เขาจะไปยืมหนังสือเรียนเก่า ๆ ได้จากใคร? จะมีสตางค์ซื้อข้าวกลางวันและซื้อขนมกันบ้างหรือไม่ พ่อแม่จะมีเงินซื้อกางเกงชุดใหม่มาเปลี่ยนชุดเก่าที่ขาดและมีรอยปะหลายแห่งแล้วได้เมื่อไร?...”^๒

ปัญหาของเด็กนักเรียนยากจนในชนบทไทยที่ศรีบูรพาบรรยายข้างต้นนี้ยังคงมีให้เห็นอยู่ในปัจจุบันทั้ง ๆ ที่เวลาผ่านมากว่า ๕๐ ปีแล้ว ศรีบูรพาเปรียบเทียบกับเด็กนักเรียนในโรงเรียนชนบทบ้านชุมชนกับนักเรียนที่โรงเรียนใหม่ในกรุงเทพฯ โดยผ่านสายตาของจันทา โนนดินแดง ต่อไปดังนี้

“...เสื้อผ้าที่พวกนักเรียนเทเวศร์รังสฤษดิ์สวมใส่กันนั้น ส่วนมากเป็นเสื้อผ้าอย่างดี มีการซักหรืออย่างสะอาดหมดจด ไม่มูยี่ยับเยินและไม่มียอยปะ รอยขาด หนังสือและเครื่องอุปกรณ์การเรียนก็ล้วนแต่เป็นของใหม่ และมีใช้กันอย่างบริบูรณ์ รวมทั้งของใช้ของเล่นที่เป็นของแปลก ๆ เรื่องราวที่พวกนักเรียนนำมาสนทนากันก็มีแต่เรื่องอันน่าบันเทิงใจ ไม่มีเรื่องจำพวกความขาดแคลนความทุกข์ยาก ดังเช่นที่เขาเคยได้ฟังมาอย่างจำเจ ในหมู่เพื่อนนักเรียนที่โรงเรียนเก่าของเขา เขาไม่ได้ยินพวกนักเรียนที่นี้พูดแสดงความกังวลถึงค่าเล่าเรียนเดือนละ ๖ บาท ซึ่งเขาเห็นว่าเป็นจำนวนมากมายนั่นเลย กล่าวโดยสรุปแล้วในวันแรก ๆ ที่จันทาได้ไปเข้าเรียนที่โรงเรียนใหม่นั้น เขาไม่เพียงแต่รู้สึกว่าเขาได้ย้ายไปอยู่โรงเรียนใหม่เท่านั้น แต่เขารู้สึกเสมือนหนึ่งว่าได้อพยพจากโลกหนึ่งไปยังอีกโลกหนึ่งทีเดียว”^๓

^๑ แลไปข้างหน้า, ภาคปฐมวัย, หน้า ๓๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕.

ศรีบูรพาให้รายละเอียดในการแต่งกายของนักเรียนตั้งแต่เสื้อผ้า เครื่องเรียน ไปจนถึงการสวมรองเท้า เขาบรรยายผ่านสายตาของจันทาวว่า

“...นักเรียนที่โรงเรียนเก่าของเขาก็เดินดินเปล่านั้นทุกคน ทำของเขาเหล่านั้นเหยียบลงไปบนพื้นที่ว่าววมด้วยเปลวแดด โดยไม่รู้รู้สึกความแตกต่างกว่าเมื่อเหยียบลงไปบนพื้นสนามเวลาร์มรีน แต่ที่โรงเรียนทเวศร์รังสฤษดิ์นั้นก็มีกฎเกณฑ์ว่านักเรียนจะต้องสวมรองเท้า และเขาก็ได้สวมมันเป็นครั้งแรกในชีวิต”^๑

“ความตื่นใจ”^๒ ที่จันทารูสึกจากการสัมผัสโรงเรียนใหม่เป็นวันแรกและได้สังเกตความต่างนานัปการระหว่างโลกเก่ากับโลกใหม่ของเขา นั้นก่อให้เกิดความสะเทือนใจแก่ผู้อ่านอย่างมาก แสดงให้เห็นศิลปะการเขียน

อันทรงพลังของศรีบูรพา ความรู้สึกสะเทือนใจที่เกิดขึ้นอาจนำไปสู่ความคิดแก้ไขสังคมให้ดีขึ้นได้ ศรีบูรพาเห็นผลงานของนักเขียนนวนิยายจะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อตอบสนองต่อ “ความมุ่งมาดปรารถนา” ของประชาชน ในบทความ

เรื่อง “ข้อคิดจากนวนิยาย” ซึ่งศรีบูรพาเขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ ก่อนการตีพิมพ์นวนิยายเรื่อง **แลไปข้างหน้า** เล่มแรก (พ.ศ. ๒๔๙๘) ศรีบูรพาเน้นความสำคัญเรื่องทัศนคติของนักเขียนว่า

“...ทัศนคติของนักเขียนนวนิยายที่มีต่อชีวิตและต่อโลกเป็นปัจจัยสำคัญที่จะบันดาลให้นวนิยายของเขาเป็นสิ่งที่มีความรู้หรือไร้คุณค่า เป็นสิ่งที่ก่อคุณหรือก่อโทษแก่ประชาชน จนกว่านักเขียนนวนิยายจะปรับปรุงทัศนคติของเขาให้เป็นทัศนคติที่ถูกต้อง เป็นทัศนคติที่สอดคล้องกลมกลืนกับความมุ่งมาดปรารถนาของประชาชน จนกว่าเราจะได้พิจารณาถึงปัญหาเหล่านี้อย่างจริงจังและพร้อมที่จะต้อนรับข้อเท็จจริง ความคิดใหม่ ๆ มาทำการปรับปรุงทัศนคติเรา เราจึงจะหลุดพ้นไปจากการหลงทาง หากเรากำลังหลงทางอยู่”^๓

ที่โรงเรียนใหม่ จันทามีเพื่อนสนิทอยู่ ๒ คน เพื่อนคนแรกชื่อนิทัศน์ มารดาเปิดร้านขายของชำ พ่อป่วยเป็นอัมพาต พี่สาวและน้องสาวไม่มีโอกาสได้เรียนสูงเพราะต้องสละให้เงินทัศน์ซึ่งเป็นลูกชายได้ร่ำเรียน นิทัศน์มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดและเรียนรู้คุณธรรมจากบิดามารดา เขาเล่าให้จันทาฟังว่า

“ทั้งพ่อทั้งแม่สอนฉันให้เป็นคนสุจริต ไม่ว่าจะจะมีจะจนอย่างไร ต้องไม่ละทิ้งความสัตย์สุจริต แม่สอนฉันว่าเกิดมาเป็นคนต้องคิดพึ่งตัวเอง พึ่งน้ำพึ่งน้ำแรงของเราเอง แม่บอกว่าถึงเราจะจนไม่มีมีศรีสุขเหมือนคนอื่นเขา ก็ไม่ต้องอับอายใคร เราไม่ได้ลักขโมยใครเขากิน ไม่ได้ฉ้อโกงใครเขากิน...”^๔

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑, ๔๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐.

^๓ **ธรรมศาสตร์**, ฉบับที่ระลึก ๕ พฤศจิกายน ๒๕๐๐.

^๔ **แลไปข้างหน้า**, ภาคปฐมวัย, หน้า ๕๖.

ความสัตย์สุจริต ความไม่ฉ้อโกงคือคุณธรรมที่ศรีบูรพาถ่ายทอดผ่านตัวละครในเรื่อง **แลไปข้างหน้า** ในข้อเขียนเรื่อง **“มนุษยภาพ”** กุหลาบ สายประดิษฐ์ ได้อ้างอิงสไลม์ซึ่งเขียนถึงคุณธรรมในทำนองเดียวกัน ๒ เรื่อง คือ ความซื่อตรงและความจริง โดยอธิบายไว้ว่า

“...ความจริงและความซื่อตรงจะต้องไปด้วยกันเสมอ ความซื่อตรงคือความจริงและความจริงก็คือความซื่อตรง คุณธรรมอันนี้จัดว่าเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งของคนทั่วไป เพราะบุคคลใดที่ถือความจริงหรือความซื่อตรงประจำใจ แม้เป็นผู้รับใช้ก็ย่อมเป็นที่อุ่นใจของหัวหน้า และแม้เป็นหัวหน้าก็ย่อมเป็นที่เชื่อมั่นของผู้ใต้บังคับบัญชา ความจริงเป็นสิ่งแรกที่ลูกผู้ชายทุกคนต้องการ ความจริงเป็นหัวใจของบ่อเกิดแห่งนิติธรรมต่าง ๆ เป็นหัวใจของความบริสุทธิ์และความอิสระ”^๑

นิทัศน์มีโอกาสรับรู้ชีวิตยากแค้นมากมายหลายด้านของชาวชุมชนจากจันทา จันทาเล่าให้เขาฟังว่า

“...พวกพ้องในหมู่บ้านฉัน ต่างก็มีที่ดินกันคนละเล็กคนละน้อย (...)เราปลูกพืชผักมากมายไม่ได้เพราะขาดแคลนน้ำ”^๒

“เราไม่มีไร่สำหรับเก็บน้ำฝน เราไม่มีเงินซื้อไร่ไ้ใช้มาก ๆ”^๓

“...เมื่อถึงคราวน้ำล้นเกิดอดอยากกันขึ้น พวกฉันก็ต้องดิ้นรนกันไปตามแต่ใครจะมีหนทาง บางคนก็เข้าป่าเก็บของป่า เช่น หน่อไม้ เห็ด และชันไปแลกข้าว บางคนก็ไปเที่ยวขุดกลอยขุดมันมากินต่างข้าว หรือหุงปนไปกับข้าวที่มีอยู่เพียงเล็กน้อย บางคนก็เดินทางไกล ๆ ไปเที่ยวรับจ้างเขาทำงาน บางคนก็ไปกู้ข้าวเขามากิน ถึงปีหน้าต้องเอาข้าวที่ทำได้ไปส่งดอกเขา ถ้าทำได้ไม่พอส่งดอกหรือเกิดแล้งน้ำล้นขึ้นอีกต้องกู้ข้าวเขามากินอีก หนี้ข้าวทั้งต้นทั้งดอกก็เพิ่มพูนขึ้นเรื่อย ๆ แล้วในที่สุดถึงต้องขายวัวขายควายใช้หนี้เขาไป หรือถูกยึดที่นา หรือต้องขายบ้านขายเรือนจนหมดเนื้อหมดตัวไปก็มี แล้วเขาก็กระเสือกกระสนหาทางเลี้ยงชีวิตของเขาต่อไป...จนกว่าเขาจะตายไป ชีวิตของพวกฉันก็หมุนเวียนไปอย่างนี้แหละเธอ”^๔

เพื่อนสนิทอีกคนของจันทาชื่อเซ่ง มีบิดาเป็นคนจีนประกอบอาชีพช่างแก่นาฬิกา เซ่งเก่งวิชาเลขคณิต นับถือศาสนาคริสต์ ชอบอ่านหนังสือและ

อธิบายบทเรียนให้แก่เพื่อนที่เรียนอ่อน เซ่งเป็นเด็กเจียมขริม “เจียมตัวว่าเขาเป็นลูกคนจีนที่อยู่ในฐานะที่หาเช้ากินค่ำ”^๕ เวลากลับจากโรงเรียนเซ่งต้องช่วย

แม่ทำงานบ้าน ดูแลน้อง และฝึกฝนแก่นาฬิกาจากเตี้ย ขณะที่จันทาเรียนอยู่ชั้นมัธยมปีที่ ๕ เซ่ง “ได้เดินจากโรงเรียนไปด้วยความละห้อยสร้อยเศร้า”^๖ เขา

^๑ ศรีกรรฐ, (ฉบับวันอาทิตย์ที่ ๑๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๘๔. พิมพ์ใหม่ใน **ศิลปวัฒนธรรม**, ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๕ (มีนาคม ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๑.

^๒ **แลไปข้างหน้า**, ภาคปฐมวัย, หน้า ๖๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๔.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๒.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๒.

ต้องกลายเป็น “นายช่างนาฬิกาน้อย”^๑ ทำงานแทนบิดาผู้ล่วงลับเพื่อช่วยมารดาหาเลี้ยงครอบครัวและสงเสียน้อง ๆ ให้เรียนหนังสือในฐานะลูกชายคนโต

แลไปข้างหน้า ภาคมหัศจรรย์

แลไปข้างหน้า ภาคมหัศจรรย์
เปิดฉากขึ้นพร้อมกับการเปลี่ยนแปลง
การปกครองในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.

๒๔๗๕ ศรีบูรพาบรรยายภาพชีวิตอันหลากหลายของผู้คนในวาระการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญไว้ตอนต้นเรื่อง ดังนี้

“ในยามเช้ามีด แสงเงินแสงทองยังไม่เบิกฟ้า ขณะที่พวกชวานากำลังก่อไฟฟืนในเตาดินหุงข้าว เตรียมตัวออกไปทำงานกรำแดดกรำฝนกับเจ้าควายคู่ยากในทุ่งนา ขณะที่พวกคนงานตามโรงงานและตามที่ตั้งต่าง ๆ กำลังลุกขึ้นจากที่หลับนอนซึ่งได้ปลดเปลื้องความเหน็ดเหนื่อยเมื่อเช้าของวันวาน และเตรียมบรรจุอาหารที่พอจะประทังชีวิตลงไปในท้อง ซ่อมแซมแรงงานเพื่อไปเผชิญกับงานหนักของวันใหม่ต่อไป ขณะที่พวกพ่อค้าแม่ค้าหาบเร่และตามตลาดกำลังเตรียมกระบุง กระจาด และเครื่องมือหาบคอน ไปปรับสินค้าตามแม่น้ำลำคลองและตามที่ตั้งต่าง ๆ มาขายเพื่อเลี้ยงชีพไปวันหนึ่ง ๆ ขณะที่พวกประกอบอาชีพราชการยังนอนงัวเงียอยู่บนที่นอน และขณะที่พวกเจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่ และนายพานิชเศรษฐีกำลังหลับอย่างแสนสุขบนที่นอนอันสูงและอ่อนนุ่มนั้น ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันใหญ่หลวงก็ได้ตื่นขึ้นเหมือนกัน และเตรียมพร้อมที่จะเผยโฉมของมันแก่มหาชนในชั่วโมงสองชั่วโมงที่กำลังจะมาถึง (...) ผู้ที่สร้างประวัติศาสตร์หรือนัยหนึ่งผู้ลิขิตชะตากรรมของมนุษย์ ผู้ลิขิตความเปลี่ยนแปลงทางสังคมของมนุษย์นั้น ก็หาใช่พระพรหมหรือพระผู้เป็นเจ้า หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไหนไม่ หากเป็นมนุษย์นั่นเอง”^๒

ศรีบูรพาบรรยายเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองโยงโยไปถึงภาวะเศรษฐกิจตกต่ำของโลกที่ส่งผลให้ข้าราชการในเมืองไทยจำนวนมากถูกปลดออกจากราชการ ราคาข้าวของ

ชวานาดกต่ำ การค้าขายชะงักงัน ผู้คนไม่มีเงินจับจ่ายใช้สอยเหมือนเคย รัฐบาลแก้ไขปัญหารุมเร้าไม่ได้และนำไปสู่การยึดอำนาจของคณะราษฎร ณ จุดนี้ผู้อ่านจะรู้สึกถึงเจตจำนงของศรีบูรพา

อย่างเด่นชัดว่าทำไมเขาจึงตั้งชื่อนวนิยายเรื่องนี้ว่า “แลไปข้างหน้า” ศรีบูรพาบรรยายถึงความคาดหวังของประชาชนอันมากล้นเหลือคณนาที่ฝากไว้กับคณะราษฎรว่า

“ประชาราษฎรคนยากคนจน เมื่อได้อ่านประกาศของ ‘คณะราษฎร’ (...) เขาก็เริ่มคำนึงถึงอำนาจใหม่เสมือนหนึ่งเป็นความงาม ความสะอาดหมดจด และเป็นแสงสว่างที่สอดส่องลงมาบนชีวิตอันมืดมนขมุกขมอมของเขา และเมื่อเขาได้อ่านคำมั่นสัญญาของ ‘คณะราษฎร’ ที่ได้ประกาศออกมาอย่างหนักแน่นว่าจะทำนุบำรุงการเป็นอยู่ของพวกเขาทั้งในเมืองและชนบทอย่างดีที่สุด จะไม่ปล่อยให้พวกเขาอดอยากไร้งาน ทั้งยังจะให้การศึกษาแก่พวกเขาอย่างเต็มที่และจะฟังความคิด

^๑ แลไปข้างหน้า, ภาคมหัศจรรย์ (กรุงเทพฯ : เกษมการพิมพ์, ๒๕๑๘), หน้า ๑๐๓. (ภาคมหัศจรรย์มีความยาว ๓๑๗ หน้า).
^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓, ๔.

เห็นในเรื่องการปกครองบ้านเมืองจากพวกเขาทั้งหลายด้วย ประชาชนคนยากผู้เป็นคนซื่อก็ยกมือขึ้นท้วงหัวปล่องเสียดฟ้า แล้วก็เริ่มตั้งความหวังว่า นับแต่นี้ไปพวกเขาเห็นจะเงยหน้าอ้าปากขึ้นได้บ้างละ...”^๑

เมื่อเริ่มภาคมัชฌิมวัย ศรีบูรพา เล่าย้อนถึงชีวิตของตัวละครเอกเล็กน้อย จันทารับราชการในกระทรวงมหาดไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๓ ได้รับพระราชทานเงินเดือนเดือนละ ๒๐ บาท ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๗๔ จันทาได้เข้าเรียนในโรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม

ควบคู่ไปกับการทำงานตามคำแนะนำของนิทัศน์ ส่วนนิทัศน์เมื่อเรียนจบมัธยม ๘ ใน พ.ศ. ๒๔๗๔ ได้เข้าทำงานเป็นครูที่โรงเรียนเทเวศร์รังษะคดีนั่นเอง ตัวละครเอกทั้งสองได้มาพบกันหลังวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ราว ๑ สัปดาห์ ณ ร้านอาหารเล็ก ๆ

แห่งหนึ่ง ฉากนี้เองที่ผู้อ่านได้เห็นภาพรูปร่างหน้าตาของข้าราชการหนุ่มสองคนเป็นครั้งแรกในภาคมัชฌิมวัย ซึ่งตามปรกติศรีบูรพามักจะบรรยายความรู้สึกนึกคิดของตัวละครมากกว่า ศรีบูรพาบรรยายไว้ดังนี้

นิทัศน์ :

“...ผู้เป็นครูหนุ่มผู้มั่งมีเงิน ใส่เสื้อนอกผ้าลินินพร้อมด้วยถุงน่อง รองเท้า อายุอย่างขึ้นปีที่สิบเก้า ร่ามเล็กสูง ริมฝีปากบางงาม จมูกได้สัดส่วนกับดวงหน้า ดวงตาโตแจ่มใสวาววามด้วยความคิด ท่วงทีสุขุมดูเป็นผู้ใหญ่...”^๒

จันทา :

“...ชายหนุ่มผู้เป็นเสมียนของกระทรวงมหาดไทย หนุ่มผ้าพื้นสีกรมท่า สวมรองเท้าแต่ไม่สวมถุง ร่ามใหญ่ล่ำ ออกแน่นเสื้อนอกผ้าลายสองที่เขาสวมนั้นค่อนข้างคับนิดหน่อย แสดงถึงความเติบโตสมบูรณ์ของร่างกาย ส่วนสูงของเขาถูกทอนลง จากอาการเดินที่โน้มศีรษะไปข้างหน้าและหลังค่อมเล็กน้อย ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความเคยชินที่เขาต้องเดินค่อมตัวในฐานะข้าอยู่ในคฤหาสน์ของท่านขุนนางผู้ใหญ่มาเป็นเวลาหลายปี ดวงหน้าของเขาใหญ่ ผิวกร้าน เส้นผมแข็ง จมูกจะกลับแบนลงไปกว่าเดิม เมื่อส่วนอื่น ๆ เติบโตขึ้น แต่ยิ้มปากกว้างอันแสดงถึงความซื่อ ความสงบเสถียร ซึ่งมักจะปรากฏให้เห็นเป็นครั้งคราวนั้น เป็นสิ่งที่มีเสน่ห์ที่สุดบนดวงหน้าใหญ่ของเขา”^๓

สิ่งที่ตามมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองคือ การเปลี่ยนแปลงสถานภาพของตัวละครในเชิงสังคม เจ้าคุณอภิบาลราชธานีถูกปลดออก

จากราชการ จันทารับทราบข่าวดังกล่าวด้วยความสะเทือนใจและกริ่งเกรงในอนาคตของตนเองว่าจะพลอยติดร่างแหไปด้วย เนื่องจากเป็นผู้อยู่ใน

อุปการะของท่านเจ้าคุณ ส่วนนิทัศน์มีจิตใจที่มั่นคงกว่าจันทา เขายังคงหวังว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองจะทำให้บ้านเมืองดีขึ้น เขากล่าวว่า

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐, ๒๑

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑, ๒๘

“ฉันเองก็ยังไม่ใส่ใจในเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่เรากระทำกัน ฉันมีแต่ความเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีขึ้นเพื่อคงความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมือง และจะเป็นผลดีแก่ราษฎรส่วนหนึ่ง สิ่งใดที่ไม่มีความยุติธรรม จะได้รับการแก้ไขปรับปรุงให้เป็นความยุติธรรมขึ้นมา ถึงฉันจะไม่ใส่ใจในขณะนี้ฉันก็ต้องเรียนให้เข้าใจแจ่มแจ้งจนได้ และเธอก็ควรจะเรียนเหมือนกัน”^๑

การเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕ สื่อความหมายถึงการ “แลไปข้างหน้า” เพื่อแสวงหาสิ่งที่ดีกว่าในปัจจุบัน ระบบการปกครองใหม่ได้นำอุดมการณ์อันล้ำค่า ๒ ประการมามอบให้แก่ประชาชนนั่นคือ “ประชาธิปไตย” และ “เสรีภาพ” ศรีบูรพาบรรยายถึงความเบิกบานใจของประชากรราษฎรที่ขานรับอุดมการณ์ดังกล่าวว่า

“...การปกครองบ้านเมืองในระบบใหม่ก็ดำเนินก้าวหน้าไปอย่างน่าทึ่ง มีปรากฏการณ์หลายอย่างในระบบใหม่ที่ก่อให้เกิดความหวังอันเปล่งปลั่งในจิตใจของประชาชน นอกไปจากว่า ‘ประชาธิปไตย’ อันเป็นที่ชื่นชมอย่างยิ่งของคนทั้งหลายอยู่แล้ว คำว่า ‘ประชาธิปไตย’ และ ‘เสรีภาพ’ เป็นคำที่จับใจประชากรราษฎร เขาพากันพูดถึงคำทั้งสองนี้อยู่ทุกเมื่อเชิวันอย่างไม่เบื่อหน่าย (...) เมื่อประเทศได้ตกมาอยู่ภายใต้การนำของคนชุดใหม่ พร้อมด้วยสิ่งที่เรียกว่า ‘ประชาธิปไตย’ และ ‘เสรีภาพ’ ราชการของแผ่นดินก็ดำเนินก้าวหน้าไปได้โดยราบรื่นอย่างน่าพิศวง ด้วยกลไกการปกครองที่ออกแบบกันขึ้นใหม่...”^๒

กลไกการปกครองที่ออกแบบกันขึ้นใหม่นี้ได้แก่การมีสภาผู้แทนราษฎรซึ่งมีสถานที่ทำงานอยู่ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม “ตึกที่สร้างด้วยหินอ่อนอย่างวิจิตร”^๓ แห่งนี้กลายเป็นสถานที่สำคัญและงดงามยิ่งในสายตาราษฎร ศรีบูรพาบรรยายถึงความรู้สึกผูกพันของราษฎรที่มีต่อสภาหินอ่อนไว้อย่างประทับใจว่า

“...ราษฎรทั้งหลายได้ทราบว่าคุณแทนของเขาได้ทำงานอย่างคู่ควรแก่สง่าราศีของตึกหินอ่อนนั้น เขาซักไซ้ได้ตอบปัญหาการเมืองกับฝ่ายรัฐบาลอย่างคล่องแคล่ว ฉลาดฉาน (...) พวกเขาได้นำความเดือดร้อนของราษฎรในปัญหาต่าง ๆ ขึ้นเสนอต่อรัฐบาล (...) ฝ่ายรัฐบาลซึ่งประกาศตนว่าเป็นรัฐบาลของราษฎรก็ให้คำมั่นสัญญาแก่ผู้แทนราษฎรเหล่านั้นว่าจะได้นำข้อเสนอละข้อวิพากษ์วิจารณ์ของเขาไปพิจารณาด้วยดี (...) ด้วยเหตุนี้ราษฎรจึงมองตึกหินอ่อนอันสง่างามด้วยความรู้สึกที่ว่า พระที่นั่งหลังนั้นและสิ่งต่าง ๆ ภายในบริเวณรั้วเหล็กนั้น เป็นสิ่งที่ใกล้ชิดชีวิตของเขา เป็นสิ่งที่น่าทออดทศนา เพราะมันดูคล้ายกับว่าเขาได้มีส่วนเป็นเจ้าของมันด้วย

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๗, ๑๒๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๘.

มันกลายเป็นพระที่นั่งที่มีความเป็นกันเองและสนิทสนมกับเขา และเขาก็พอจะเข้าใจในความสวยงามของมันได้ เขาแลเห็นความสวยงามของมันพวยพุ่งขึ้นมาอย่างแจ่มจ้าและอย่างมีชีวิต เป็นความสวยงามที่มีความเคลื่อนไหวและสดชื่นต่างกว่าในกาลก่อน...”^๑

การปฏิบัติงานของรัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎรดำเนินไปภายใต้ “รัฐธรรมนูญ” ศรีบูรพาบรรยายว่าราษฎรไทยเทิดทูนรัฐธรรมนูญไว้สูงส่งดุจ “องค์พระศรีอารีย์” ดังนี้

“นอกจากสิ่งที่เรียกว่า ‘เสรีภาพ’ แล้ว เขา (พวกราษฎร) ก็ได้ยืมว่าสิ่งที่เรียกว่า ‘รัฐธรรมนูญ’ เป็นของสำคัญนักหนา เพราะว่าเป็นสิ่งที่ต้องอัญเชิญไว้ด้วยหัตถ์ของเทพธิดานางฟ้า เป็นที่เคารพนับถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์นัก ต้องอัญเชิญออกแห่แหนและทำความเคารพสักการะกันทุกปี (...) ท่านเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์อันสูงสุด การณ์เป็นไปต่าง ๆ ในแผ่นดินจะต้องดำเนินไปตามลิขิตของท่าน ดุจเดียวกับที่เชื่อกันว่า ชีวิตของคนทั้งหลาย ย่อมเป็นไปตามลิขิตของพระพรหม ถ้าผู้ใดกระทำการละเมิดล่วงเกินท่าน ก็จะต้องวิบัติ เป็นอันตรายไปที่เดียว พวกเขາบางคนจึงอดคิดไปไม่ได้ว่าชะรอยท่าน ‘รัฐธรรมนูญ’ องค์นี้เป็นองค์พระศรีอารีย์จำแลงกายมาเสียละกรรมัง...”^๒

นอกจากศรีบูรพาจะเล่าเรื่องการเมืองไทยซึ่งพัฒนาก้าวหน้าไปในวิถีสหประชาชาติโดยแบบตะวันตกแล้ว ศรีบูรพายังถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิตการเป็นนักหนังสือพิมพ์ของเขาผ่านตัวละครชื่อเซ็งอีกด้วย ภายหลังจากเซ็ง

หมดภาระส่งเสียน้องศึกษาเล่าเรียนแล้ว เขาได้ประกอบอาชีพเป็นนักหนังสือพิมพ์อยู่สำนักพิมพ์ **ประชามติ** โดยอาศัยความรู้ภาษาอังกฤษซึ่งเขาเรียนพิเศษภาคค่ำมาแปลข่าวต่างประเทศและเขียนบทความ เซ็งเขียนจดหมายติดต่อกับ

นิทัศน์ซึ่งเรียนจบเป็นธรรมศาสตร์ บัณฑิตและสอบชิงทุนได้ไปศึกษาวิชาด้านกฎหมายอยู่ประเทศอังกฤษ ในเวลานั้นยุโรปอยู่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ส่วนในประเทศไทย เซ็งเล่าไว้ในจดหมายตอนหนึ่งว่า

“...ในระหว่างสองสามปีมานี้ ประชาธิปไตยได้เสื่อมทรุดลงไปอย่างน่าวิตก ความมืดแผ่อยู่บนท้องฟ้าของประชาธิปไตย กล่าวได้ว่าสะพานที่ทอดไปสู่ประชาธิปไตยได้ถูกรัฐบาลชักขึ้นเสียแล้วเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๘๓

เหตุการณ์ที่อุบัติขึ้นในเดือนนั้นคือ การแก้ไขรัฐธรรมนูญ โดยการยึดบทเฉพาะกาลออกไปอีกสิบปี นั่นคือการยึดเวลาผูกขาดการยึดครองอำนาจของบุคคลบางคนในคณะผู้ก่อการออกไปอีกสิบปี และเมื่อได้มีการยึดออกไปได้ครั้งหนึ่งแล้ว ก็ไม่มีหลักประกันว่าจะไม่มีการยึดต่อไปเมื่อครบเวลาอีกสิบปี นั่นเป็นนยามที่มืดที่สุดของประชาธิปไตย”^๓

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๕-๑๓๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๖, ๑๓๗.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๘.

ในจดหมายฉบับเดียวกันนี้ แซงยังเล่าให้บันทึกฟังว่าจันทราบราชการอยู่ที่จังหวัดศรีสะเกษในตำแหน่งผู้ช่วยอัยการจังหวัด ก่อนหน้านั้นจันทาสอบได้เป็นบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองและได้แต่งงานกับพยอมน้องสาวของนิทัศน์

ศรีบูรพาได้มีโอกาสเขียนเล่าเรื่อง **แลไปข้างหน้า** ภาคัมชฌิมวัย จนถึงช่วงต้น พ.ศ. ๒๔๘๕ เท่านั้น ฎีปุ๋น

บุกเข้ายึดประเทศไทยในคืนวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ และในตอนปลายของวันที่ ๘ ธันวาคม รัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ผ่อนผันให้ทางเดินแก่กองทัพญี่ปุ่น โดยญี่ปุ่นสัญญาว่าจะเคารพเอกราชอธิปไตยของชาติไทย ในวันที่ ๑๐ ธันวาคม ซึ่งเป็นวันที่ระลึกการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ รัฐบาลได้ประกาศใช้กฎอัยการศึกในคืนวันเดียวกัน ต่อมาในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕

ตอนเช้าตรู่วันหนึ่ง แซงก็ถูกตำรวจเข้าจับถึงที่บ้าน เรื่องราวของ **แลไปข้างหน้า** จึงจบไว้เพียงตอนนี้ สาเหตุที่แซงถูกตำรวจจับอาจเป็นเพราะเขาต้องสงสัยว่ามีความเกี่ยวข้องกับการออกไปปลิวเถื่อนและมีบัตรสนเท่ห์ซึ่งตำหนิรัฐบาลที่ยอมอ่อนข้อกับญี่ปุ่น ศรีบูรพาบรรยายเหตุการณ์ในตอนท้ายเรื่องว่า

“...ในขั้นต้นรัฐบาลได้ประกาศถึงความจำเป็นที่ต้องรับความตกลงให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทย ในบัดใจต่อมา เหตุการณ์ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปว่า ไทยได้ร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นในการรุกและการป้องกัน และในไม่กี่วันต่อมา รูปการณ์ก็ได้กลายเป็นว่า ไทยจะเข้าร่วมกับญี่ปุ่น เพื่อกอบกู้อิสรภาพให้ชาวเอเชีย (...) ความไม่พอใจของประชาชนก็กว้างขวางขึ้นและลึกซึ้งขึ้น (...) จนกระทั่งความไม่พอใจนั้น ได้ระเบิดออกมาในรูปไปปลิวเถื่อนและบัตรสนเท่ห์ ตำหนิการกระทำของรัฐบาลอย่างรุนแรงในการลากประเทศถลำลึกลงไปไหล่มอันตรายเป็นสงคราม...”^๑

ในเหตุการณ์ประวัติศาสตร์จริง มีนักหนังสือพิมพ์ถูกจับครั้งนี้ ๑๒ คน ซึ่งรวมทั้งศรีบูรพาด้วย แต่เมื่อเรื่องขึ้นศาล ศาลได้ลงโทษจำคุกเพียง ๒ คน ศรีบูรพาและนักหนังสือพิมพ์คนอื่น ๆ ได้รับการปล่อยตัว ในสมัยนั้นเรียกเหตุการณ์ครั้งนี้ว่า “กบฏไทยอิสระ”^๒

จากเรื่องราว **แลไปข้างหน้า** ทั้ง ๒ ภาคที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าศรีบูรพาได้วางเรื่องราวชีวิตของตัวเองละครคู่ขนานไปกับเหตุการณ์บ้านเมืองช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ มาจนถึงต้น พ.ศ. ๒๔๘๕ เสถียร จันทิมาธร กล่าวว่าการพัฒนาการ

ในชีวิตของจันทา โนนดินแดง เปรียบได้กับพัฒนาการในชีวิตจริงของศรีบูรพานั่นเอง ในบทความเรื่อง “**เขาชื่อ กุหลาบ สายประดิษฐ์**” ซึ่งลงพิมพ์ใน **เสียงใหม่** ฉบับวันที่ ๖-๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ เสถียร จันทิมาธร เขียนว่า

“**‘แลไปข้างหน้า’** ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นนวนิยายที่ดีที่สุดของ ‘ศรีบูรพา’ สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของ ‘จันทา โนนดินแดง’ ลูกชานาผู้มาอยู่ในบ้านของขุนนางใหญ่ ได้มีโอกาสเข้าโรงเรียนอันเป็นที่รวมของลูกท่านหลานเธอ ลูกขุนนางใหญ่ ลูกชนชั้นกลาง จันทาได้พบกับปรากฏการณ์ใหม่อย่างมากมาย ก่อให้เกิดความคิดเปรียบเทียบชนบทกับในเมือง ได้นี้ก็ถึงการมอมเมาทางความคิด

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑๖.

^๒ ไทยน้อย, ๒๕ คติกถา (กรุงเทพฯ : ประมวลสารสัน, ๒๕๑๓).

การแบ่งชนชั้นวรรณะ ฯลฯ ‘ศรีบูรพา’ พยายามจะให้กระบวนการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นของลูกชาวนา แต่กล่าวอย่างถึงที่สุดแล้วก็คือกระบวนการทางความคิดของ ‘ศรีบูรพา’ ที่พัฒนามาเป็นลำดับนั่นเอง”^๑

ศรีบูรพาเกิดในปลายรัชกาลที่ ๕ บิดาเป็นเสมียนนอก กรมรถไฟ ชาวกรุงเทพฯ มารดามีเชื้อสายชาวนา มาจากจังหวัดสุพรรณบุรี บิดาเสียชีวิตตั้งแต่ศรีบูรพาอายุได้ ๖ ขวบ มารดาเปิดร้านเย็บเสื้อผ้าที่บ้านเช่า พี่สาวเล่นละครจำและละครพูดเพื่อหาเงินช่วยครอบครัวและส่งเสียศรีบูรพาให้มีโอกาสได้เรียนหนังสือจนจบชั้นมัธยมบริบูรณ์ หลังจากนั้นได้ทำงานด้าน

เขียนหนังสือมาตลอด นามปากกาศรีบูรพาเป็นนามปากกาที่โกศล โกมลจันทร์ เจ้าของสำนักงานรวมการแปลตั้งให้เขาเมื่อมาสมัครทำงานด้วย เมื่อมีการตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้น ศรีบูรพาได้สมัครเข้าเรียนในสถาบันการศึกษานี้จนได้ปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิตใน พ.ศ. ๒๔๘๖ การศึกษาด้านนี้ทำให้ศรีบูรพา “เห็นรากฐานความเป็นมาของมนุษย์

อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น”^๒ ศรีบูรพาเป็นนักคิดนักเขียนคนแรก ๆ ในยุคการเมืองใหม่หรือที่เรียกกันว่าระบอบประชาธิปไตยที่มีผลงานเขียนและการดำเนินชีวิตสอดประสานกันอย่างแนบแน่น เขาเป็นนักสู้ผู้มีอุดมการณ์ในประชาธิปไตยทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมซึ่งประกอบกันเป็นสังคม ศรีบูรพามีความเชื่อมั่นใน “มนุษยภาพ” ซึ่งเขาอธิบายว่า

“มนุษยภาพหรือความเป็นมนุษย์ หรือความเป็นคน (...) เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่โตมาก เพราะพลโลกทุกคนย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่อย่างครบถ้วน (...) ตัวเราเป็นใครมีส่วนอยู่เล็กน้อยเพียงไร ในความเสื่อมความเจริญของประเทศชาติ เรามีสืทธิอะไรบ้าง และควรใช้สิทธินั้นได้ภายในขอบเขตเท่าใด ที่นิติธรรมของประเทศอนุญาตให้...”^๓

ความคิดของศรีบูรพาได้พัฒนาอยู่ตลอดเวลาและเป็นการพัฒนาเชิงคุณภาพสู่ส่วนรวมของสังคมและประเทศชาติ พัฒนาการนี้เองที่นำศรีบูรพาไปสู่ความเป็นอมตะ ดังที่เสถียร จันทิมาธร กล่าวสรุปว่า

“...ชีวิตทั้งชีวิตของเขายืนหยัดต่อสู้เพื่อความเป็นเอกราชอันสมบูรณ์ของประเทศ สิ่งเหล่านี้พัฒนาจากด้านแคบไปสู่กว้าง ส่วนตัวไปสู่ส่วนรวม ปริมาณไปสู่คุณภาพ จากการที่เคยเป็นพลังใหม่ที่เล็กกลายเป็นพลังที่ถูกต้องและยิ่งใหญ่ (...) ยิ่งกาลเวลาเปลี่ยนยิ่งเป็นการพิสูจน์สิ่งที่ศรีบูรพายืนหยัดต่อสู้ว่าถูกต้องและชอบธรรม ความคิดที่ไม่ตายของเขาจึงมีคนรุ่นหลังสืบทอดต่อไปไม่ขาดสายด้วยความมั่นใจว่า จะสามารถแปรความคิดให้เป็นการกระทำที่เป็นจริงในที่สุด”^๔

^๑ ใน จรัส รัตนารณ (ผู้รวบรวม), *ชีวิตการต่อสู้ของกุหลาบ สายประดิษฐ์* (กรุงเทพฯ : ประจักษ์การพิมพ์, ๒๕๑๓), หน้า ๑๓๐.

^๒ พิก ฌ สงขลา, “แต่คุณกุหลาบ สายประดิษฐ์ นักต่อสู้เพื่อมนุษยชาติ” ใน *ชีวิตการต่อสู้ของกุหลาบ สายประดิษฐ์*, หน้า ๑๐๓.

^๓ ศรีกรรฐ, ฉบับวันอาทิตย์ที่ ๑๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๗๔. พิมพ์ใหม่ใน *ศิลปวัฒนธรรม*, หน้า ๑๐๑.

^๔ ใน จรัส รัตนารณ (ผู้รวบรวม), *ชีวิตการต่อสู้ของกุหลาบ สายประดิษฐ์*, หน้า ๑๓๒, ๑๓๓.

Abstract***Looking Forward* by Sriburapha****Chintana Damronglerd***Associate Fellow of the Academy of Arts, The Royal Institute, Thailand*

Looking Forward is regarded as the best novel among all the works of Sriburapha. It consists of two parts: the Early Age and the Middle Age. The story in the first part, the Early Age, is set prior to the political change of 1932. The main character, Chantha Nondindaeng, is the son of a poor farmer from one of the Northeastern provinces. Fortunately an aristocrat, Chao Khun Abhibanrajathani, takes him into his care and sends him to school in Bangkok.

In the Early Age part, the author compares and contrasts the images of the life of severe poverty of a common country man of the times to the wealthy lifestyle of the people in the capital, all through the eyes of Chantha as he begins his new life in the new school. There he finds two new friends: Nithat and Seng. Nithat is an extrovert-intelligent, outspoken, independent and brave-from a normal middle class family. Seng, on other hand, is a quiet bookworm who excels in mathematics and is the son of a Chinese clock maker.

The Middle Age starts after the political change over from Absolute Monarchy to Constitutional Monarchy. The new government's promises create a positive environment all over the country. For the first time the people feel the joy of democracy and freedom. Chantha works at the Interior Ministry. Nithat works as a teacher at their school while, along with Chantha, pursues a Bachelor Degree at Thammasat University. Seng becomes a journalist. After college, Chantha returns to his hometown and becomes an Assitant District Attorney. He settles down, marrying Nithat's little sister, Phayom. Nithat wins a scholarship to go to England for a Graduate Degree in Law.

Once World War II starts, the government revokes the Constitution. Marshall Law is declared in December of 1941. Mass arrests and detentions of people who pose a threat to the new regime are issued-journalists are one of the professions on the list. This part of the story ends when Seng is arrested in his home on January of 1942.

Key words : *Looking Forward*, Sriburapha, Thai novels